

El sentit de la perspectiva geogràfica regional * **

Nicolás ORTEGA CANTERO

*Departament de Geografia de
la Universidad Autónoma de Madrid*

Intentar d'apropar-se al sentit de la perspectiva geogràfica regional clàssica requereix començar per les claus epistemològiques de la tradició que la precedeix. Aquesta tradició, que neix a principis del segle passat amb Humboldt i Ritter, està relacionada, des dels seus inicis, amb els postulats cognoscitius del moviment romàntic, el qual no fou només un horitzó estètic o artístic, sinó que aportà també, entre altres moltes coses, una renovada concepció del coneixement que influí en els múltiples camps del saber natural, humà i social de l'època moderna.

Dins l'òptica cognoscitiva del romanticisme hi ha dos aspectes que mereixen ésser destacats. Un d'ells és la visió analògica del món, «la visió de l'univers —en paraules d'Octavio PAZ (1981, 10)— com a sistema de correspondències». Al contrari del que passa a l'enfoc analític, preferit pel racionalisme il·lustrat, el coneixement del motlle romàntic es recolza en la idea que existeixen relacions, nexes analògics, entre totes les parts de la realitat, fet que permet de connectar tot el que és diferent, d'ordenar tot l'heterogeni, de fer intel·ligible unitàriament —com un «tot» solidari— el món.

El coneixement, doncs, ha de lliurar-se a entendre l'ordre de l'univers, a fer-lo intel·ligible com a unitat resultant d'un conjunt de correspondències. L'home participa plenament d'aquestes correspondències i d'aquest ordre: existeix també una contínua i estreta relació analògica entre l'home i el món, entre el que és exterior i el que és interior. Aquesta relació és la que el romanticisme sap reconèixer davant la naturalesa o el paisatge. És l'analogia que permet fer de la naturalesa o del paisatge estats de consciència, i així apareix una nova sensibilitat, una nova manera de percebre, de comprendre i d'expressar aquestes realitats exteriors i geogràfiques.

L'altre aspecte a destacar de l'òptica romàntica és la importància que pren la subjectivitat en el procés de coneixement. Conèixer el món és fer intel·ligible el seu ordre analògic, fet que requereix exercitar les capacitats del subjecte que coneix. De cada home depèn la possibilitat de captar i d'entendre els nexes que postula l'analogia. La concepció romàntica del coneixement és inseparable de la subjectivitat: d'aquí es desprèn, com diu Alvin W. Gouldner (1979), un dels seus trets més importants i fructífers. I no només hi prenen part la raó i la intel·ligència: també cal posar en joc el sentiment, la imaginació o la capacitat creadora, que esdevenen per al romanticisme vies de coneixement, de comprensió i d'estudi de les coses.

Ambdues aportacions del concepte romàntic del coneixement —la visió analògica, que inclou a l'home en el seu horitzó, i la importància donada a la subjectivitat— les trobem presents a la perspectiva geogràfica de Humboldt i de Ritter. Això ens ajuda a valorar degudament alguns dels trets característics del punt de vista que ells proposen, de les actituds epistemològiques que recomanen i desenvolupen a la seva obra. Aquests trets poden resumir-se en els tres aspectes que segueixen.

En primer lloc, l'estudi geogràfic ha de fer intel·ligible l'ordre de l'univers, descobrir el conjunt de relacions —de correspondències— que permeten d'entendre unitàriament la realitat. La Geografia està interessada en conèixer, en paraules de Humboldt (1874-1875, I,3), «el tot animat per una onada de vida» un tot que expressa «la unitat en la diversitat dels fenòmens» i «l'harmonia entre les coses creades». Es tracta de comprendre els nexes que permeten veure la realitat geogràfica com a una unitat analògica, sense dissociar els lligams existents entre les parts que la componen. Aquesta idea de totalitat, de conjunt unitari de relacions, que sempre ha preocupat a la Geografia moderna, és la millor mostra d'allò que Preston E. James (1972, 228) anomenà «continuïtat subjacent del pensament geogràfic».

En segon lloc, es manté que l'home forma part d'aquesta unitat geogràfica, que participa de l'ordre del Tot romàntic. Entre l'home i allò exterior a ell —la terra, la naturalesa, el medi geogràfic— existeix una profunda i contínua relació. No és només un lligam material, biològic o ecològic; afecta també les seves qualitats interiors. L'home és solidari d'un ordre natural que li pertany plenament; que li pertoca com a ésser viu, però que alhora el compromet en termes intel·lectuals, ètics i estètics. Perquè existeixen, com recorda Humboldt (1874-1875, II, 4), «analogies misterioses i morals, harmonies que lliguen l'home amb el món exterior». Aquesta és la forma de solidaritat —de correspondència analògica— a què fa referència la Geografia moderna quan parla de la relació entre l'home i la naturalesa o el medi on s'emmarca.

En tercer i últim lloc, aquesta comprensió unitària de la realitat geogràfica, que inclou l'home, requereix l'exercici convergent de totes les capacitats cognoscitives del subjecte. La Geografia moderna vol explicar, però també comprendre: a tal efecte, intenta d'unir la pràctica de la intel·ligència i de la raó amb la d'altres facultats que segueixen vies cognoscitives diferents però complementàries. Ritter opinava —es pot llegir a Georges Nicolas-Obadia (1974, 9)— que cal captar i comprendre l'essència de la unitat geogràfica. Però això no és possible sense actituds epistemològiques que acceptin la plena participació del subjecte, amb totes les seves facultats ideals, imaginatives i sentimentals: «el gran caràcter d'un paisatge, i de tota escena imponent de la naturalesa —escriu Humboldt (1874-1875, I,7)—, depèn de la simultaneïtat d'idees i de sentiments que sacsegen l'observador».

En definitiva, es tracta d'unir el nivell empíric i el nivell epistemològic, l'experiència i la idealitat. No és d'estranyar, doncs, que Humboldt i Ritter defensin la necessitat d'exercitar un punt de vista geogràfic obert, flexible i integrador, on convergeixen, enlloc de separar-se, les variades i complementàries possibilitats cognoscitives del subjecte, tant les dedicades a observar i raonar, com les que expressen la seva capacitat de sentir o d'imaginar. La subjectivitat és important en el coneixement geogràfic modern: per fomentar-lo cal, en paraules de Ritter citades per Michel Korinman (1981, 146), «haver après a mirar».

Els tres aspectes exposats són alguns dels trets epistemològics característics que es mantenen al llarg de la tradició geogràfica decimonònica. Els geògrafs posteriors a Humboldt i Ritter —Reclus, Kropotkin o Ratzel— incorporen renovades òptiques intel·lectuals durant la segona meitat del segle passat, sense renunciar, però, als fonaments epistemològics heretats dels seus predecessors. Tots comparteixen la idea de la Geografia entesa com un punt de vista —o, en paraules de Eduardo Martínez de Pison (1978, 765), un «saber veure»— lliurat a entendre, a explicar i a comprendre alhora l'ordre unitari de les relacions en què l'home es troba solidàriament immers.

Algunes característiques majors de la tradició geogràfica del període tenen un lligam directe amb aquesta suggerent i prolífica actitud epistemològica. Per exemple, el profund valor educatiu que comporta el coneixement geogràfic, des del moment que ajuda a l'home a prendre consciència del seu autèntic lloc en l'ordre de la naturalesa i del món, en la unitat analògica de l'univers. O també el poderós significat que pren, com a fi primordial del propi camp de coneixement, l'estudi dels nexes existents —que ultrapassen sempre l'esfera del nivell biològic o del nivell ecològic— entre l'home i el medi en què s'emmarca.

Tampoc s'escapa dels fonaments epistemològics exposats un altre aspecte important —i que aquí cal destacar— de la Geografia del segle XIX: la simultània i coordinada atenció que dóna, per una banda, als aspectes universals o generals i, per l'altra, a les caracteritzacions que manifesten la presència de variades situacions particulars o regionals. La consideració del Tot és compatible amb la de les diferents parts —tanmateix unides internament— que és possible distingir en el seu sí. El nivell geogràfic és, en definitiva, articulació unitària d'unitats articulades. El nivell general i el nivell regional es presenten i entenen com a manifestacions complementàries i inseparables de la unitat geogràfica. L'interès pel nivell universal, per l'ordre conjunt del món, no provocà que els geògrafs de l'època perdessin de vista la necessitat de tenir sempre en compte també allò que Ritter (1974, 176-177) anomena el «caràcter propi» de les «individualitats regionals» que formen part del Tot. L'orientació regional, sense deslligar-se de la general, es troba clarament consagrada —només cal llegir les obres del moment per a comprovar-ho— dins l'horitzó cognoscitiu de la Geografia decimonònica.

El pas següent consisteix en preguntar-se pel sentit que cal donar, tenint en compte la tradició geogràfica que la precedeix, a la perspectiva regional clàssica, a la manera de concebre i de practicar la Geografia que es desenvolupa amb el nou segle en diferents àmbits o escoles nacionals. En d'altres paraules, equival a preguntar-se per la relació o falta de relació que cal establir entre les actituds epistemològiques iniciades per Humboldt i Ritter, i defensades al llarg de la passada centúria, i les propostes de signe regional que dominen en els primers decennis de la nostra.

Moltes han estat les interpretacions on, per uns motius o altres, s'ha procurat accentuar l'aspecte renovador de les denominades escoles geogràfiques regionals a força de debilitar els seus lligams amb la tradició anterior. Així, es va imposant una imatge geogràficament fundacional d'aquestes escoles, que es convertiran en les efectives iniciadores de la «veritable» Geografia moderna, allunyant-se d'aquesta manera d'allò que no arribarà a ésser res més que el seu preàmbul decimonònic. Un exemple clar —on no han mancat, a vegades, evidents intencions polítiques i nacionalistes— el trobem en la valoració subscripta, a principis dels anys vint, per Lucien Febvre (1971) respecte a l'escola geogràfica francesa. Però es fa bastant difícil de compartir aquests tipus d'opinions. La lectura dels propis geògrafs del moment sembla indicar, contràriament, l'existència de nexes importants entre la tradició decimonònica i el posterior enfoc regional. No sembla que les línies mestres del punt de vista presagiat en la primera s'afebleixin en la perspectiva regional clàssica. «Els nostres mestres —escriu Sorre (1957, 34)— tingueren per nom A. de Humboldt, Elisée Reclus, Frédéric Ratzel, Paul Vidal de la Blache i els seus immediats continuadors».

Cal donar a la Geografia regional del nostre segle el valor i la part d'originalitat que sens dubte es mereix. Suposa una sensible inflexió en la moderna trajectòria del coneixement geogràfic. Les raons d'aquesta inflexió són moltes i complexes, a més de guardar, moltes d'elles, una relació directa amb el panorama intel·lectual, científic i cultural del seu temps, i amb el propi desenvolupament públic i institucional de la Geografia. No s'escapa, per exemple, d'aspectes com el creixent descrèdit cap a les regularitats explicatives defensades per l'universalisme evolucionista, o el simultani i creixent procés d'especialització i diversificació del saber, o l'ascendent consagració, en alguns països, de la Geografia com a matèria acadèmica a les escoles i universitats, amb els consegüents i habituals efectes normatius i competitius. Aquestes i d'altres circumstàncies contribuïren a facilitar el biaix regional del coneixement geogràfic d'aquesta centúria; però, per entendre el significat d'aquest biaix, cal tenir en compte la presència de línies de continuïtat entre les seves propostes i els seus resultats i l'horitzó cognoscitiu anterior.

L'apropament a l'obra dels protagonistes més destacats de l'opció regional permet arribar a algunes conclusions interessants. D'entrada, no sembla que els millors treballs de la Geografia regional ignorin o neguin el punt de vista ofert per la tradició anterior. Al contrari, sembla que, majoritàriament, aquesta Geografia pugui entendre's com a una manera d'assumir i d'adaptar el més fonamental d'aquest punt de vista. Assumir i adaptar no vol dir imitar a ulls clucs; vol dir prolongar i recrear, incorporar de forma activa el nucli essencial i conformar a les renovades circumstàncies i preocupacions del moment el desenvolupament d'aquella actitud epistemològica oberta i integradora que es troba, des de Humboldt i Ritter, en la tradició moderna del coneixement geogràfic. Es renoven aquelles coordenades on es desenvolupa el punt de vista geogràfic: la crítica de determinats supòsits de la positivitat decimonònica i el consegüent aflorament d'orientacions filosòfiques i intel·lectuals de diferents signes —de signe funcionalista o intuïcionista, per exemple— es tradueixen en el camp del coneixement geogràfic. D'aquí es desprèn, juntament amb el propi dinamisme intern de la Geografia en l'horitzó cultural i científic de la modernitat, la predilecció per l'estudi de les unitats regionals que floreix amb el canvi de segle i que augmenta durant els decennis posteriors.

Però aquesta preferència per l'estudi de caràcter regional, segons mostren els seus principals representants, no fa res més que presentar-se com a una forma valuosa i coherent

de concretar i concentrar l'exercici del punt de vista que havia interessat al coneixement geogràfic des de molt abans. La perspectiva regional clàssica no atempta contra la vigència d'aquest punt de vista. I encara més: donades les circumstàncies intel·lectuals, científiques i culturals del moment —que difereixen sensiblement de les del segle anterior— i tenint en compte també tant el desenvolupament de la Geografia i d'altres camps del coneixement simultàniament actuants, com les relacions i els ajustaments que entre una i altres es van anar succeint amb el curs del temps, no és exagerat d'afirmar que l'opció regional clàssica denota ésser una manera bastant raonable i fructífera d'assimilar la postura epistemològica tradicional. Sens dubte, fou una bona manera de recollir, d'interpretar i de posar a la pràctica, dins el marc del nou segle, les suggerències essencials de la tradició geogràfica precedent.

Aquesta continuïtat epistemològica pot comprovar-se en diferents trets característics de la perspectiva geogràfica regional. Exemple n'és la voluntat d'unitat que preval en l'estudi de la regió: entendre el fet regional —o, com altres autors prefereixen anomenar, plantejar el coneixement geogràfic en termes corològics— vol dir entre la unitat geogràfica resultant de la presència conjugada de múltiples relacions. Els components regionals es troben entrelligats, íntimament connectats entre ells, de tal manera que és el seu estudi conjunt, i no la simple consideració per separat, el que interessa des del punt de vista geogràfic. De la mateixa opinió era Dantín Cereceda (1919a, 27) el qual, després d'enumerar els diferents elements que conformen la regió natural, digué: «el coneixement, individual i analític, de cada un d'aquests elements integrants no resulta suficient per satisfer les necessitats exigents del geògraf, perquè la regió natural se'ns presenta com la forçosa resultant de la reciprocitat i simultaneïtat —sense menyspreuar les mútues reaccions en què s'enfronten— de tots els elements que hi intervenen, tant pel que fa a la seva intensitat com a la seva naturalesa». Tanmateix, «la correspondència i solidaritat que mantenen els elements constitutius de la regió entre ells» —també segons Dantín Cereceda (1942, 71)— porta a «la necessitat d'estudiar els fenòmens dins la seva simultaneïtat, de forma conjunta i no com a valors individuals»: aquesta esdevé l'única manera d'aconseguir que la regió natural se'ns presenti com a justa expressió de la mateixa naturalesa, com a realitat viva».

La regió ens remet així a un conjunt de correspondències que el geògraf pot fer intel·ligibles de forma integradora, com a una realitat internament vertebrada, de la qual l'home no n'és aliè. D'aquí que en la Geografia regional perduri la voluntat d'unitat, i alhora —fet que resulta molt important— la visió analògica del fet geogràfic que, com passava en la tradició anterior, comprèn l'home i remet sovint al llenguatge metafòric per expressar-se. Vincent Berdoulay (1982, 582), en un interessant article sobre el llenguatge dels geògrafs, ja en parla: la Geografia moderna, àdhuc la seva perspectiva regional, remet a la metàfora una i altra vegada, perquè així busca «la comprensió del funcionament dels tots», perquè intenta trobar el signe de «l'harmonia» i de la «correspondència» que permeten situar millor l'home dins la totalitat de l'univers». I per tant, segons el mateix autor, trobarem la mateixa «profunditat humanista» en Ritter o Reclus que en Vidal de la Blache: tots participen del desig de trobar en la metàfora, en l'expressió de les correspondències analògiques que ordenen l'univers sense excloure l'home, la manera d'integrar la ciència i el sentit.

La regió pot entendre's, si vol adquirir ple significat, com a una forma de manifestació de la unitat analògica del món que interessa al punt de vista geogràfic. Segons Dantín

Cereceda (1918, 182) esdevé «la més legítima unitat geogràfica, ja que és l'expressió, viva i total, de la realitat mateixa». La Geografia moderna troba en la regió un marc assequible i propici on practicar l'actitud epistemològica oberta i flexible, el saber veure integrador, que ve postulant d'ençà dels seus orígens. I, a més, la preferència regional no nega, en principi, altres expressions, igual d'importants, d'aquesta unitat analògica; més aviat és una accepció que, en els seus millors executors, no oblida que la unitat de cada regió palesa, a la seva manera, la més extensa qualitat de la unitat terrestre, que aquestes unitats regionals es troben estretament connectades amb la més àmplia unitat de l'univers.

La «unitat terrestre» és, segons Dantín Cereceda (1919b, 357), la «base» i el «principi fonamental director» de l'estudi regional. L'afirmació de la «unitat terrestre», la «idea que la Terra és un tot on les seves parts estan coordinades», i, consegüentment, la convicció que «un element general s'insereix en tota investigació local» —segons Vidal de la Blache (1977, 49 i 58)— sostenen les majors construccions de la Geografia regional clàssica. «Les agrupacions parcials, per regions o parts del món —afegeix el mateix autor—, tenen sentit i raó d'ésser, però reflexen només imperfectament la singular unitat d'ordre superior, la qual participa d'una existència sense fraccionament ni restricció. (...) Els estudis locals, quan s'inspiren en aquest principi de generalitat superior, prenen un sentit i un abast que excedeix sobradament el cas particular que en aquest moment tracten».

Vidal de la Blache no oblida el que diu Ritter quan parla de la unitat geogràfica que es manifesta, alhora, en el Tot i en les parts del Tot. La consciència dels nexes entre el nivell universal i el nivell particular —o, en altres paraules, entre el nivell general i el regional— que trobàvem en el panorama geogràfic decimonònic, també perdura en el període posterior. No desapareix en Vidal de la Blache o en Dantín Cereceda, i tampoc ho fa —per dir una altra escola geogràfica— en Hettner (1977): la seva afirmació a *Die geographie*, apareguda el 1927, segons la qual el primer fonament del coneixement geogràfic apunta cap al nivell corològic, no el porta a ignorar que l'objectiu és l'equilibrada relació entre el nivell general i el nivell regional. La seva proposta de fomentar una «Geografia regional comparada», directament i explícita inspirada en els plantejaments inicialment suggerits per Humboldt, intenta precisament evitar la separació d'aquests dos enfocis.

D'aquí s'entén que la unitat analògica de la regió no sigui independent de la unitat analògica de l'univers. El major perill del coneixement geogràfic és la possibilitat que no tingui en compte les correspondències integradores —les «analogies» o «conformitats» de Vidal de la Blache (1977, 49), les «comparacions» d'Hettner (1977, 38)—, que tanta importància adquireixen al llarg de la seva moderna tradició. «La Geografia —escriu Dantín Cereceda (1915, 313)— és localització i relacions». En conseqüència, Hettner tenia prou raons per dir, en l'obra citada, que aquest perill —el desinterès per les relacions i la unitat resultant de les mateixes— pot amenaçar més els enfors generalistes, avesats a oblidar la complexitat unitària del fet geogràfic en benefici de l'especialisme temàtic, que els enfocis de caire regional. «El geògraf que no es preocupa de l'estudi de les regions —puntualitza Hettner (1977, 35)— sempre corre el perill de perdre, totalment, el fonament geogràfic. L'estudi de les regions, sense el suport de la Geografia general, és imperfecte, però continua essent geogràfic. En canvi, la Geografia general, sense l'estudi de les regions, de cap manera pot complir la missió de la Geografia i fàcilment es situa fora de l'àmbit de la disciplina».

La Geografia regional requereix, doncs, de la voluntat d'unitat, la qual esdevé una de les claus més importants del punt de vista de la tradició anterior: La regió concentra un modus d'unitat analògica que concerneix a tot l'univers, i és precisament aquesta unitat qui ha d'ocupar sempre —i en primer lloc— l'atenció del coneixement geogràfic, qualsevulla que sigui l'òptica, general o regional, que en cada cas s'imposi. Així doncs, no existeixen motius per desconnectar o enfrontar els enfocos generals i regionals que el coneixement geogràfic modern ha conservat simultàniament presents d'ençà dels seus inicis. Aquest tret l'ha assenyalat expressament Vincent Berdoulay (1981, 213) quan parla de l'escola francesa: En lloc d'oposar l'aproximació geogràfica general a la regional, «els vidalians —respectant la tradició geogràfica— les uneixen, a fi d'aconseguir un mutu benefici».

Les mostres de respecte cap a la tradició geogràfica moderna també les trobem en altres camps de la perspectiva regional. Per exemple, en l'abast que es confereix a les relacions que conformen la unitat del fet geogràfic. Un cop més, són relacions que inclouen plenament l'home, sobrepassant novament l'estricta dimensió biològica o ecològica: Es tracta, com diu Vidal de la Blache (1903, 235), de dur a terme «l'estudi de les influències que el medi ambient exerceix sobre l'home en l'aspecte físic i en el moral». L'home segueix participant dels nexes —físics, però també morals— que articulen el món. A fi d'entendre geogràficament aquests nexes, de fer-los intel·ligibles, continua essent necessària la convergència, i no la separació, de les capacitats racionals, sentimentals i imaginatives del subjecte, de les seves facultats intel·lectuals, ètiques i estètiques. El geògraf continua abocat a explicar i a comprendre. La Geografia regional no renuncia a la part d'explicació i de científicitat que li pugui correspondre: el que ella fa —com altres ho feren anteriorment— és incloure aquesta part dins un punt de vista més ampli, que no ignora les restants possibilitats de la subjectivitat.

D'aquesta manera en l'estudi de la regió pot col·laborar «l'art» d'«evocar» unitats amb «individualitat» pròpia —a vegades es parla de personalitat, fent atenció una vegada més al llenguatge metafòric— com digué Birot (1968, 68), un art que no es considera deslligat del «sentiment de simpatia del biògraf cap al seu heroi», de «l'amor per allò que no es veurà dues vegades». Dantín Cereceda (1942, 5) considerava que els geògrafs havien d'ésser «artistes i no vulgars imatgers». Per altra part, Sorre (1957, 34) deixà escrit que «l'esperit geogràfic» —compost d'«esprit géométrique» i d'«esprit de finesse»— exigeix, al qui vulgui endinsar-s'hi, quelcom «d'artista». El geògraf, com diu Baulig (1982, 309) en els anys quaranta, ha de continuar interessat en «explicar» i en «comprendre», en parar esment sobre «tot allò que la vista percep» i a «tot allò que la ment abarca en la seva visió del món», sense rebutjar aquesta manera «d'evocar» la regió que «invita el lector a una participació activa des del moment que desperta la seva memòria i la seva imaginació», una forma d'evocació que, en els seus millors moments —a les pàgines més brillants del *Tableau de la géographie de la France*, per exemple— aconsegueix, segons Baulig, que desaparegui «la distinció entre art o ciència, ciència o art». Més tard, Sorre (1957, 14) manifesta compartir totalment l'opinió de Baulig —«la meua comunió d'idees amb ell és perfecta», assegura— i a tal efecte recorda que la Geografia «és una mirada al món», una «imatge» que «ajuda a fer-lo intel·ligible».

Ben mirat, l'explícita acceptació de la vessant evocadora i artística del coneixement geogràfic, directament vinculada a la comprensió del fet regional, no fa res més que insistir en la necessitat de conservar el punt de vista fressat en el decurs del segle passat, des

de Humboldt i Ritter. La Geografia continua precisant del total concurs de la subjectivitat. S'hi continua veient una manera d'entendre el món, de mirar-lo i fer-lo intel·ligible, de captar l'entitat unitària de les seves relacions; tot plegat no deixa d'ésser pròdig en les qualitats formadores i educatives tradicionalment reconegudes a la Geografia, i recordades, dins la perspectiva regional, per Vidal de la Blache (1905), entre d'altres. L'òptica regional clàssica recull d'aquesta manera l'essencial del punt de vista presagiat per la tradició geogràfica anterior. En Humboldt i Ritter, en Kropotkin i Reclus, en Vidal de la Blache i Hettner —per dir alguns noms suficientment representatius—, podem trobar intencions i actituds epistemològiques semblants, recolzades en la voluntat analògica d'unitat i predisposades a no disminuir la importància de la subjectivitat, capaces d'unir la intel·ligència i la sensibilitat i conscients de la dimensió cultural i educadora del coneixement que exerceixen. La perspectiva regional clàssica afirma i desenvolupa de forma prolífica el nucli característic de l'horitzó epistemològic aixecat per la tradició geogràfica moderna.

Amb aquest horitzó epistemològic hi tenen a veure alguns altres trets de l'enfoc regional clàssic, els quals, basant-se també en l'experiència heretada, resulten particularment indicatius de la seva postura geogràfica. D'entrada trobem la conscient negativa de la Geografia regional clàssica a deixar-se confinar dins els estrets límits del que és formalment científic. Aquesta és una actitud conseqüent amb el punt de vista i amb la finalitat que s'atribueix al coneixement geogràfic: la realitat és plural i complexa, i limitar-la a la formalitat científica no sembla ésser la millor manera d'apropar-se a l'estudi unitari de les seves múltiples relacions. «No hem d'imposar al moviment natural de l'esperit —escriu Sorre (1957, 14)— categories que no arriben a expressar la realitat». Per altra banda, dir que la geografia no és una ciència en el sentit escolàstic del terme i negar-li tot caràcter d'explicació científica equival a adoptar posicions completament diferents». La Geografia regional parteix d'una voluntat epistemològica la qual, al voler explicar i comprendre les coses, no pot donar-se per satisfeta si només freqüenta una sola via cognoscitiva. Explica —científicament— quan actua, però això no evita que abandoni les ganes de comprendre el significat del món: i, com diu Octavio Paz (1984, 134), comprendre «significa abarcar, limitar, entendre, penetrar —no reduir».

Però encara cal tenir en compte un altre aspecte: l'atenció que es dona, dins l'àmbit de la perspectiva regional, a les dimensions retòriques i estètiques que el coneixement geogràfic posa en joc. Sorre (1957, 34) també es preocupà d'afirmar l'indubtable valor de «l'expressió literària», la importància del «talent», de la «personalitat» i del «do d'estil» dins el treball geogràfic. Els geògrafs regionals no acostumen a oblidar-ho, així com tampoc abandonen un cert ritme narratiu que quasi sempre dona qualitat i riquesa als seus escrits. La Geografia regional clàssica té una clara intenció narrativa, fet que li permet —en termes proposats per Walter Benjamin (1980, 127)— no restar subordinada a la simple transmissió informativa, sinó, al contrari, d'ésser una forma de comunicació amb sentit, una manera de dir que resulta particularment adient per participar l'experiència que el coneixement geogràfic comporta. Exemple semblant ve a ésser el respecte per la cura de les figures metafòriques que acostuma a mostrar la perspectiva regional clàssica.

La Geografia és, en bona mesura —ho recorda Berdoulay (1984)— un saber discursiu, per la qual cosa les figures que integren la seva retòrica han d'ésser tingudes en compte. La metàfora n'és una d'elles, i la Geografia regional no ignora les seves qualitats cognos-

citives i expressives: la metàfora —llenguatge de l'estudi analògic— ajuda a comprendre i a dir l'articulació unitària del fet geogràfic; permet, com diu Berdoulay (1984, 577), «de descriure i de comunicar noves idees», situant-se precisament allà on conflueixen «l'observació, l'experiència i la interpretació». Tot allò que faci referència a les formes d'expressió de la Geografia —al seu estil, a la seva forma expositiva o a les seves figures discursives— es troba degudament tractat dins l'esfera regional clàssica: i no només com a simple accessori més o menys prescindible, sinó com a part constitutiva de la manera de fer intel·ligible l'ordre del fet geogràfic. Aquest no pot ésser considerat, ni molt menys, un èxit menor o secundari de la Geografia regional clàssica.

Aquesta orientació regional presenta a més dues notes que cal assenyalar: Les seves valuoses aportacions a l'estudi concret de les relacions entre l'home i el medi geogràfic i a l'estudi del paisatge. Pel primer cas, la perspectiva regional es recolza en la idea —arrelada en la tradició anterior— d'un ordre geogràfic del qual participa l'home en interessants i complementàries dimensions, que ultrapassen el nivell biològic o l'ecològic per endinsar-se també en terrenys socials i morals. La investigació duta a terme entorn de les complexes relacions entre l'home i el medi no només ve a ésser un dels èxits més importants de la Geografia regional clàssica, sinó que, a més, esdevé una de les proves més feaents de la coherent prolongació en el seu si de les finalitats atribuïdes al propi camp de coneixement en la tradició moderna.

Per altra part, les connexions entre la perspectiva regional i l'estudi del paisatge són freqüents. Les idees de regió i paisatge moltes vegades convergeixen en una sola i, així, la segona rep una especial atenció en els treballs de caràcter regional. No és d'estranyar que això passi, perquè la noció de paisatge —també familiar dins la trajectòria precedent— és particularment adient per satisfer algunes de les pretensions més grans del coneixement geogràfic. El paisatge assenyala el lloc del sentit, el lloc que propicia, com diu Renée Rochefort (1978, 243), la *comunicació i organització* (és dir, la selecció) d'un *sentit*; en definitiva, el lloc on «creiem que es troba, més enllà del sentit de les coses, el sentit del món». En el paisatge podem trobar la pista d'aquest sentit el qual, en la Geografia regional i dins la més extensa tradició de que forma part, no és independent dels vincles analògics que acosten el nivell exterior i el nivell interior. El paisatge pot ésser observat, descrit i explicat; també pot ésser mirat, captat i comprès. L'estudi del paisatge és un camí freqüentat per la perspectiva regional clàssica per avançar en l'exercici de les actituds epistemològiques obertes i confluents que postula: tanmateix, els resultats obtinguts en aquest cas són també eloqüents i valuosos.

Aquesta és, en definitiva, la caracterització i el sentit de la perspectiva regional clàssica. Fou una manera original i fructífera d'assumir les claus epistemològiques de la tradició geogràfica moderna. Es manté la raó d'ésser atribuïda al coneixement geogràfic des de Humboldt i Ritter; es fomenta i desenvolupa el punt de vista inicialment suggerit per ambdós. Les seves millors aportacions, si es sap eliminar la sobrevaloració del que és genèric i abstracte que portà —en un passat encara proper— a desconèixer o a menyspreuar els seus èxits, poden adquirir avui dia una renovada vigència.

Notes

* Aquest text resum algunes de les idees exposades anteriorment per l'autor en el llibre *Geografía y cultura* (1987).

** Traduït de l'original en castellà per Anna Ribas (Departament de geografia. Estudi General de Girona).

Referències bibliogràfiques

- BAULIG, Henri (1982), «¿Es una ciencia la geografía?» (1948). Traducció d'Isabel Pérez-Villanueva Tovar, a GÓMEZ MENDOZA, Josefina, MUÑOZ JIMÉNEZ, Julio, ORTEGA CANTERO, Nicolás (1982): *El pensamiento geográfico*, pàg. 303-310.
- BENJAMIN, Walter (1980), *Poesía y capitalismo. Iluminaciones II*. Pròleg i traducció de Jesús Aguirre, Taurus, 2^a ed.
- BERDOULAY, Vicent (1981), *La formation de l'école française de géographie (1870-1914)*, París, Bibliothèque Nationale.
- BERDOULAY, Vincent (1982), «La métaphore organiciste. Contribution à l'étude du langage des géographes», *Annales de Géographie*, 91, pàg. 573-586.
- BIROT, Pierre (1968), *Portugal* (1950). Traducció d'Aurora López Viguri, Bilbao, Moretón.
- DANTÍN CERECEDA, Juan (1915), «Evolución y concepto actual de la Geografía moderna», *Anales. Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas*, 15, pàg. 285-317.
- DANTÍN CERECEDA, Juan (1918), «Avance al estudio de las causas naturales de la distribución de la población en España. La población de la Sierra de Guadarrama», a ASOCIACION ESPAÑOLA PARA EL PROGRESO DE LAS CIENCIAS (1918): *Congreso de Sevilla. Tomo VI. Sección 4a.- Ciencias Naturales* (Primera part), Madrid, Imprenta de Eduardo Arias, pàg. 181-204.
- DANTÍN CERECEDA, Juan (1919 a), «Las regiones naturales de España», *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, 43, pàg. 25-30.
- DANTÍN CERECEDA, Juan (1919 b), «Concepto de la región natural» a «Geografía», *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza*, 43, pàg. 357-361.
- DANTÍN CERECEDA, Juan (1942), *Regiones naturales de España*. Tom I, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas (Instituto Juan Sebastián Elcano).
- FEBVRE, Lucien (1971), *La Terre et l'évolution humaine. Introduction géographique à l'histoire* (1922). Avec le concours de Lionel Bataillon, París, Albin Michel.
- GÓMEZ MENDOZA, Josefina, MUÑOZ JIMÉNEZ, Julio, ORTEGA CANTERO, Nicolás (1982), *El pensamiento geográfico. Estudio interpretativo y antología de textos (De Humboldt a las tendencias radicales)*, Madrid, Alianza.
- GOULDNER, Alvin W. (1979); «Romanticismo y clasicismo: estructuras profundas de la ciencia social», a Gouldner, Alvin W. (1979): *La sociología actual: renovación y crítica*. Versió castellana de Néstor Míguez, Madrid, Alianza, pàg. 302-340.
- HETTNER, Alfred (1977), «La sistemática de la Geografía. Geografía General y Geografía Regional» (1927). Traducció d'Antonio Plans i Pedro Plans, *Didáctica Geográfica*, 1, pàg. 33-38.

- HUMBOLDT, Alejandro de (1874-1875), *Cosmos. Ensayo de una descripción física del mundo* (1845-1862). Traduit al castellà per Bernardo Giner y José de Fuentes, Madrid, Imprenta de Gaspar y Roig, 4 tomos.
- JAMES, Preston E. (1972), *All Possible Worlds. A History of Geographical Ideas*, Nueva York, Odyssey.
- KORINMAN, Michel (1981), «Carl Ritter (1779-1859). Un des premiers grands géographes universitaires», *Hérodote*, 22, pàg. 129-148.
- MARTÍNEZ de PISÓN, Eduardo (1978), «El paisaje interior», en AAVV (1978): *Homenaje a Julio Caro Baroja*. Reunit per Antonio Carreira, Jesús Antonio Cid, Manuel Gutiérrez Esteve i Rogelio Rubio, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, pàg. 755-769.
- NICOLAS-OBADIA, Georges (1974), «Carl Ritter et la formation de l'axiomatique géographique», a RITTER, Carl (1974): *Introduction à la Géographie Générale Comparée*, pàg. 3-32.
- ORTEGA CANTERO, Nicolás (1987), *Geografía y cultura*, Madrid, Alianza.
- PAZ, Octavio (1981), *Los hijos del limo. Del romanticismo a la vanguardia*, Barcelona, etc., Seix Barral, 3^a ed. corregida i ampliada.
- PAZ, Octavio (1984), *Hombres en su siglo y otros ensayos*, Barcelona, Seix Barral.
- RITTER, Carl (1974), *Introduction à la Géographie Générale Comparée* (1852). Traduction de Danielle Nicolas-Obadia. Introduction et notes de Georges Nicolas-Obadia, Paris, Les Belles Lettres (Cahiers de Géographie de Besançon, 22).
- ROCHEFORT, Renée (1978), «Le concept de paysage», a AAVV (1978): *Géopoint 78. Concepts et construits dans la géographie contemporaine*, Avinyó, Groupe Dupont (Universités de Genève, Lausanne et Lyon II), pàg. 243-250.
- SORRE, Max. (1957), *Rencontres de la géographie et de la sociologie*, Paris, Marcel Rivière.
- VIDAL de la BLACHE, Paul (1903), «La géographie humaine, ses rapports avec la géographie de la vie», *Revue de Synthèse Historique*, 7, Pàg. 219-240.
- VIDAL de la BLACHE, Paul (1905), «La conception actuelle de l'enseignement de la géographie», *Annales de Géographie*, 14, pàg. 193-207.
- VIDAL de la BLACHE, Paul (1977), «El principio de Geografía general» (1896). Tradució de Santiago Romero i Pedro Plans, *Didáctica Geográfica*, 2, pp. 49-59.
- VIDAL de la BLACHE, Paul (1979), *Tableau de la géographie de la France* (1903), Paris, Librairie Jules Tallandier.